

SAGENONDERZOEK IN RUMST, TERHAGEN EN REET (deel 1)

In de jaren 1953 – 1963 werd er in de provincie Antwerpen onderzoek gedaan naar sagen en legenden. Dit onderzoek gebeurde onder de auspiciën van de K.U. Leuven onder leiding van prof. dr. K.C. Peeters, door studenten in de Germaanse Filologie. Prof. K.C. Peeters was toen tevens stadssecretaris van Antwerpen en sedert 1949 belast met de facultatieve leergangen in de Volkskunde en Volkskunst – licenties afdeling Wijsbegeerte en Letteren.

Een vriend, dhr. Hervé Daras, lic. Germaanse Filologie, heem- en volkskundige, werkte in de jaren 1962 – 1963 als student mee aan dit onderzoek. Voor zijn licentiaatsverhandeling deed hij onderzoek in het centrum van de Antwerpse Kempen. Aldaar noteerde hij 2497 volkssagen! Zijn enorme ‘oogst’ en de verder heel zijn levenslange onverdroten inzet en onderzoek naar dit facet van de volkskunde bracht hem in het jaar 2009 de hoogste Vlaamse erkenning op heemkundig gebied, het Jozef Weyns-eremerk. Dr. Jozef Weyns was de eerste conservator van het Openluchtmuseum Bokrijk. Dit eremerk wordt uitgereikt aan iemand die zich op het vlak van heemkunde uitzonderlijk verdienstelijk heeft gemaakt. Via hem kwam ik in aanraking met de licentiaatsverhandeling van L. Smets, die eveneens in die periode 1962 – 1963 onderzoek deed, maar dan in de Rupelstreek en omgeving. Het is uit haar verhandeling dat we onderstaande verhalen ontleen.

We beperken ons enkel tot het publiceren van de sagen en legenden welke werden opgetekend in de destijds nog voor de fusie onafhankelijke gemeenten Rumst, Terhagen en Reet. De ‘oogst’ in deze verhandeling (421 sagen voor het ganse gebied) was trouwens niet zo groot, en staat in schril contrast met deze uit bovenvermelde verhandeling over de Kempen.

De ondervraagde personen waren toen reeds van gevorderde leeftijd, en zijn hoogstwaarschijnlijk ondertussen allemaal overleden. Vele lezers zullen echter allicht de namen ontdekken van oudere familieleden of kennissen die hier als verteller/ster voorkomen. Zo ontdekte ikzelf dat een tante van mij, Aline De Wever (1905-1991), gehuwd met Gerard De Winter, een jongere broer van mijn vader Gustaaf De Winter, tot de ondervraagden behoorde.

Bij het lezen van deze sagen keren we terug naar het midden van de 20ste eeuw, en komen de herinneringen aan vroegere Rumstenaars voor de geest. Het is als het ware alsof ze opnieuw tot leven komen wanneer we hun merkwaardige verhalen lezen. Het vervult ons hierbij met een bijzonder gevoel.

Alvorens we van wal steken, toch nog even het onderscheid verklaren tussen sagen, legenden en sprookjes.

Sagen zijn verhalen die gebonden zijn aan tijd, plaats of persoon. Men geloofde aan het gebeuren, hoorde erover vertellen of had het zelf meegemaakt.

Legenden zijn historische verhalen waarbij de hoofdpersoon Christus is of een heilige.

Sprookjes daarentegen behoren zuiver tot het rijk van de fantasie.

In de onderstaande verhalen wordt steeds de naam van de verteller/ster vermeld, zijn of haar leeftijd op dat tijdstip, en de woonplaats. De verhalen zijn bewust letterlijk overgenomen, zoals ze destijds zijn opgeschreven, inclusief de schrijf- en taalfouten.

De verhalen zijn soms onsamenhangend verteld, want het was vaak van horen zeggen. Het is echter te betreuren dat ze niet in het dialect zijn weergegeven.

Vergeet ook niet, beste lezer, dat vele van deze verhalen vaak ontstonden uit angst om bv. in het donker naar huis te gaan of omdat de persoon in kwestie een glaasje te veel op had en bij zijn te late thuiskomst een sterk verhaal opdiste.

Vaak ontstonden ze om de kinderen bang te maken, maar zoals blijkt waren de volwassenen er evenzeer bang van. Tussen geloof en bijgeloof was er bij onze voorouders geen duidelijke scheiding, wat niet wil zeggen dat er bij onze huidige generatie geen bijgeloof meer aanwezig zou zijn; denk maar aan sciencefictionfilms met aliens enz.

De sagen zijn ingedeeld in sagen over de geestenwereld, de toverwereld, duivelssagen en historische sagen.

Sagen uit de geestenwereld

De veerman zette eens iemand over en als hij halfweg 't water was, sprong hij eruit: 't was Kleudde.
(Aline De Wever-67 j.-Rumst)

Op ne keer begonnen ze eens te bellen aan 't veer en ze hoorden roepen: "Overre" (*overzetten*). En als ze gingen zien was het niet waar. Het was Kleudde geweest.
(Aline De Wever-67 j.-Rumst)

Kleudde kan wel 10 man af; en op ne keer hebben ze hem gepakt en in een boot gezet. Maar hij sprong eruit als hij in 't midden was, en hij verdronk niet want Kleudde kan over 't water gaan.
(Leon de Vos, Leon de Zwis genoemd-77 j.-Terhagen)

Als ge Kleudde moest makken (*dragen*) moest ge ermee over 't water varen.
(Noeë- +/- 70 j.-Terhagen)

In het waterhuizeke zou een geest gezeten hebben, een soort waterduivel, die de schepen bij laag tij op de zandbanken van de Nete deed lopen.
(Fons Stuyck-61 j.-Rumst)

Volgens mijn grootvader zou Kleudde gewoond hebben aan den overkant van de Nete, over de grote wei. Hij had een ketting bij zich en de kinderen die te dicht bij 't water gingen trok hij aan met zijn grijpparmen. Hij moet een enorme reuzenvent geweest zijn met kettingen; en eens hierin gevangen geraakte ge er niet meer uit.

(Mevr. Mannaerts-65 j.-Rumst)

In 't water aan de Nete zat de Nikker en hij greep de kinderen vast met zijnen langen arm en trok hen 't water in. De Ekkersgatstraat moet een afleiding zijn van "Nikker".

(Fons Stuyck-61 j.-Rumst)

Er stond een sluishuis op den dijk en daar woonde Mieke Vloek. De kinderen hadden daar schrik van, want ze zegden dat die hun meenam als ze te dicht bij 't water kwamen.

(Fons Stuyck-61 j.-Rumst)

Op de afscheiding Rupel, Nete en Dijle stond een waterhuizeke op balken; het was een heel mechanisme voor de omringende beemden. Daar was Mieke Vloek en die trok de kinderen die te dichtbij kwamen daarin. Nette, een oude schipperin uit Rumst, vertelde dat een verstoten dochter uit de streek zich op die plaats vermoord had. Als zij nog jong was beweerde men dat daar 's nachts dikwijls hulpgeroep en geweeklaag van een vrouwenstem te horen was. De mensen dachten dat dat de geest van het verdronken meisje was.

(Ludo Van Kerckhoven-60 j.-Rumst)

Mieke Vloek, dat was ook rond de vestingsgracht aan het kasteel Tibur. Daar was een sluis om het water op en af te laten; en die sluis was bedekt met een houten huizeke om het mechanisme te beschermen. Als wij klein waren werden wij daar bang van gemaakt dat Mieke Vloek daarin zat. Als ge dichtbij kwam zou ze u daarin trekken.

(Ludo Van Kerckhoven-60 j.-Rumst)

Aan het veer voor Heindonk stond vroeger een huisje dat over de sluis gebouwd was. Daarin woonde Mieke Voenkluï. In het huis waren smalle openingen en zo hield ze wacht aan de rivier voor de stoute kinderen. Ze had zo'n lange vingers dat ze de kinderen van de overkant naar zich kon trekken.

(Mevr. Mannaerts-65 j.-Rumst)

Mijn vader en mijn moeder gingen eens wandelen en in 't straat zat er een vrouw op den dorpel van een huis en die had zo'n lange benen dat ze tot aan den overkant van 't straat kwamen. Mijn vader en mijn moeder moesten er helemaal voor omgaan. Dat was ook weer zo'n spook hé.

(Mevr. Halewaeters-43 j.-Terhagen)

Stallichten dat heeft hier vroeger veel bestaan. Mijn moeder zei: als ge 's avonds lichtjes ziet dan moogt ge daar niet naar wijzen, want dat zijn zieltjes van kinderen die niet gedoopt zijn. Als ge daar naar wijst komen die naar u.

(Jef Van den Broeck-75 j.-Rumst)

Een stallicht is een licht dat verdween en weer te voorschijn kwam en u scheen te vergezellen, wanneer ge bij avond of 's nachts door de velden en weiden ging.

(Fons Stuyck-61 j.-Rumst)

Stallichten vielen 's nachts zo in een plek en dat licht bleef branden en als ge daar henen ging, ging dat uit.

(Tist Van der Auwera-72 j.-Rumst)

Stallichtjes vlogen 's nachts van den enen boer naar den anderen. Ik heb ze nooit gezien, maar ik heb er veel horen over vertellen.

(Tistje Van der Wilt-90 j.-Terhagen)

Stallichten waren lichtjes in 't veld en de mensen waren daarvan *vervè* (bang), maar dat moeten eigenlijk blinkmo's (*glimwormen*) geweest zijn.
(G. Benoit-70 j.-Terhagen)

Moeyersoms vertelde dat de brabassons of framassons of zoiets door de lucht vlogen en op trompetten speelden.
(Louis Wijckmans-80 j.-Reet)

Terhagen en Rumst die hebben bijeen geweest vroeger en onze vader vertelde altijd dat toen die gescheiden zijn, de framassons al spelend door de lucht gereden zijn tussen Terhagen en Rumst. Was dat nu van blijdschap?
(Tist van der Auwera, Tist van Boerkens genoemd-80 j.-Waarloos)
(Omwille van het onderwerp hierbijgevoegd)

Naast ons woonde vroeger een vrouw en die vertelde dat 's avonds de bloedkaros rijdt en die neemt de kinderen mee en snijdt ze de tenen af om 't bloed te hebben.
(Mevr. Hellemans-60 j.-Reet)

“Kleudde van de nacht” zeggen ze hier. Die wandelde met de late avond of met de nacht op de dijk langs de Nete. Ne zekere Klaas heeft hem moeten makken (*dragen*).
(Fil Godenaers-77 j.-Rumst)

Mijn vader was aan 't vlas kappen met nen boer of vier en die heeft Kleudde gezien. Dat gebeurde in Heffen aan de brug. En pastoor Aerts van Heffen, die heeft Kleudde gedragen van Heffen tot aan de brug van Battel, langs de steenweg.
(Tistje van der Wilt-90 j.-Terhagen)

Kleudde was ne groten witten of zwarten hond en het kon gebeuren als ge 's avonds of 's nachts op straat liept dat er iemand op uwen rug sprong. Dat was Kleudde en dan moest ge hem ne zekeren afstand dragen en dan verdween hij ineens gelijk hij gekomen was.
(Fons Stuyck-61 j.-Rumst)

Vroeger zaten de mensen laat voor 't venster te zien en dan kwam Kleudde door de straat gelopen en sloeg met zijn poten op de vensterschapjes.
(Fil Godenaers-77 j.-Rumst)

Hier in de Rumstsestraat waren de mensen ook zo bang van Kleudde. Daar vertelde eens ene dat Kleudde op hem gesprongen was en dat hij zijn poten betast had.
(Louis Wijckmans-80 j.-Reet)

Op nen avond kwam mijn grootvader weer eens met zijn twee kameraden naar huis en er kwam een kat achter hen. “Gij smerig ding, weer een kat,” zei mijn grootvader. “Ik zal ze nen trok (*stamp*) geven, ge zult ze zien vliegen,” zei nen andere. “Past maar op,” zei mijn grootvader, “ge weet wel hoe we nog eens gevaren zijn.” Maar de kat was weg. Na nen tijd was ze er weer en er stampte iemand naar, maar ze was natuurlijk weg. En ineens viel er iets in zijnen nek dat hij gebukt stond, maar 't was direct weg. Dat was Kleudde met zijn bellen.
(De dikke Janssens-81 j.-Reet)

Kleudde sprong op uw makken (*rug, schouders*) en dan moest ge die dragen tot aan de kerkmuur en daar ging hij eraf. En degene die hem moeten dragen had, was zijnen weg kwijt.
(Peer Rijpens, Peer Wiet genoemd, -75 j.-Rumst)

Ik heb een knecht gekend en ze zegden dat dat een weerwolf was, maar ik heb hem nooit iets weten doen.
(Van den Brande-90 j.-Reet)

Lange Wapper kon overal aan. Hij pakte de kinderen, en achter de grote mensen zat hij ook aan. Als er ene teveel gedronken had en ze spraken over Lange Wapper, kreeg hij flanellen benen.
(Aline De Wever-67 j.-Rumst)

Lange Wapper is een persoon die zich groot of klein kan maken al naargelang de omstandigheden, om kattekwaad uit te halen of om de mensen 's nachts te plagen.
(Fons Stuyck-61 j.-Rumst)

Lange Wapper, dat was altijd ginder boven in de Morenhoek dat hij zat. Hij deed niets; 't was just *vervè* (bang) maken.
(Fons Stuyck-61 j.-Rumst)

Ik heb de Zwarte Madame eens gezien als ik met de velo naar huis ging, maar die deed niets.
(G. Benoit-70 j.-Terhagen)

Over Witte Madame heb ik dikwijls horen vertellen en ze zingen er hier een liedje over: "k wou dat ik Witte Madame eens zag, 'k zou ze slagen daar ze lag."
(Noeë- +/- 70 j.-Terhagen)

Witte Madame kwam hier 's avonds altijd tussen 't koren wandelen. Alle mensen waren daarvan *vervè*.
(Fil Godenaers-77 j.-Rumst)

Witte Relis, ze vertelden vroeger dat die in 't koren zat.
(Liske Mariën-Liske den Duvel genoemd-81 j.-Terhagen)

De Manchettekla, dat moet ne vent geweest zijn. Dan zei ons moeder:" Pas op, de Manchettekla gaat komen." En dan zouden we van schrik iets gekregen hebben.
(Line Sel-44 j.-Rumst)

Van de Manchetteklaver waren alle kinderen *vervè*. Hij pakte de kinderen. Hij zat altijd in de Lei en die had manchetten aan die tot op zijn handen hingen.
(Aline De Wever-67 j.-Rumst)

Als ge laat op 't straat liept zegden ze: 't Fis komt, maakt dat ge binnen komt.
(Mevr. Haelewaeters-42 j.-Terhagen)

Als mijn vader eens van Boom van de kermis kwam, kwam er onderweg een kat achter zijn gat gelopen en die is heel de weg met hem meegelopen tot aan de Oude Baan waar hij woonde. En als hij in zijn bed lag, hoorde hij ineens nen harde slag.
(Anna Goossens-88 j.-Terhagen)

Mijn vader kwam eens met een kat naar huis. Mijn moeder doet de achterdeur open en mijn vader komt binnen, maar als die kat binnen kwam ging ze te werk als een brieftige leeuw. 's Morgens was ze niet meer te vinden en alle deuren en vensters waren 's nachts toegebleven.
(Mevr. Haelewaeters-42 j.-Terhagen)

Ze vertelden vroeger dat er eens een paar mannen 's avonds laat naar huis kwamen en onderweg liepen er ineens een hoop meutes met gerammel achter hun gat, en ze zijn met hen meegelopen.
(Louis Wijckmans-80 j.-Reet)

Bij Pol Van den Bosch op de hoeve zijn veel beesten gestorven en die wilden hebben dat dat toverij was. Ze zagen altijd een zwart beest lopen. Ze zijn ervoor naar de paters van Dendermonde geweest.
(Line Sel-45 j.-Rumst)

In Reet hadden eens mensen grote kuis gedaan en ze waren met een hele hoop rommel van de zolder gekomen. Ze wilden die opstoken; er waren beeldekens van Christus en zo bij. Maar als ze het in den oven staken, sprong die kapot tot tegen de paardenstal. Nu geloof ik dat er iets is, zei er ene.

(Fientje Robijns, Fientje van den Engel genoemd, -86 j.-Reet)

D'er was ene en die kwam 's avonds laat naar huis en die kon niet thuis geraken, hij ging altijd maar verder van huis weg. Hij was betoverd en zo kwam het dat hij van zijne weg gezet was.

(G. Benoit, beenhouwer, -70 j.-Terhagen)

Ik was opgestaan zonder dat ik het wist en 's morgens was ik 6 à 7 km van huis. Ik was van mijne weg gezet door betovering of spokerij. 'k Ben er lang van onder de voet geweest. 'k Ben dat nog tegengekomen. 'k Stond eens op de grote baan op den tram te zien en die stond recht omhoog, met de voituren omhoog. Maar dat was dien tram niet, dat was ik die scheef tegen de muur hing. Een beetje daarna gebeurde dat dat ik van de weg gezet ben.

(Fons Else, Spekas genoemd, -76 j.-Terhagen)

(In een ander verhaal wordt hij als Bomenaar vermeld.)

Ik en Kuip waren in Boom naar de kermis geweest en we gingen 's avonds in 't Hooghuis een pint drinken. Om half tien ging ik alleen naar huis, en als het 12 u. sloeg op den toren in Boom was ik aan het klein bruggeske in Boom, dat een paar 100 meters van het Hooghuis is. Ik had 2 u. gemarcheerd en aan 't bruggeske erkende ik mij weer. En ik had maar 1 of 2 pintjes gedronken zenne. Op den trap van St.-Annakapel zaten twee kinderen met lang los haar met errebollen (*knikkers*) en bikkell te spelen. Ze zagen niet omhoog en ze zegden niets en dan werd ik vervè en ben ineens naar huis gelopen.

(Tistje van der Wilt-90 j.-Terhagen)

Ons peet ging eens 's morgens naar de mis en er komt er ene uit 't koren. Maar ze kon niet zien of het een mens of een dier was. Ons peet verschoot en ze zei: "Als ge van God zijt spreekt, en als ge van den duivel zijt, vertrekt." En hij is terug in 't koren gegaan.

(Jef Van den Broeck-75 j.-Rumst)

Op de Vondelhoef hebben nonnen gezeten en die hebben ze weggejaagd en die mensen hebben daar later heel wat meegemaakt. Op de Slekhoef te Rumst en op de Prekerhoef hebben paters gezeten. Nadat de paters verjaagd zijn, zijn er andere mensen opgekomen. Maar het spookte daar. Gewijd goed gedijt immers niet.

(Sus Robijns, Sus van den Engel genoemd, -79 j.-Reet)

Belang van het sagenonderzoek

Sagenonderzoek is niet uitsluitend belangrijk voor de kennis van ons rijke volksleven, zeg maar heemkunde, maar vaak kunnen plaatsaanduidingen in de verhalen bij het geografisch onderzoek in een gemeente of stad een interessante bijdrage leveren.

In de volgende aflevering krijgen we nog meer sagen. Historische sagen, duivelssagen en sagen uit de toverwereld staan dan op het menu!

Werner De Winter (samenstelling)